

EDITORIAL

Per construir la pau calen idees i valors, però també instruments

Rafael Grasa

President de l'Institut Català Internacional per la Pau

El present número de *Per la Pau / Peace in Progress* té com a tema monogràfic el paper dels observatoris i anàlisis de llibres de text en la creació de cultura de pau i en l'educació per la pau.

Com ja vaig dir fa uns anys, de manera provocativa, educar per la pau, els drets humans i la solidaritat en l'àmbit escolar i social exigeix optar per una prudència radical: prudència, perquè cal imposar fites raonables, progressivament, per aconseguir canvis; i radical, és a dir anant a les arrels i partint de les arrels, perquè des del primer moment cal tenir present els objectius finals - tant en la part de l'anàlisi (el que es critica i que cal canviar) com en la part dels resultats esperats (el que s'espera poder construir). Prudència radical davant l'impaciència tàctica.

Analitzar llibres de text significa construir instruments de prudència radical i ha estat important com s'ha vist històricament. Començaré contextualitzant la tradició i importància de l'anàlisi dels llibres de text i dels manuals escolars.

Primer, disposar d'eines per judicar la qualitat dels llibres de text és habitual i en particular molt important en gran part dels països del Sud, on sovint l'elecció dels llibres de text, i no només el compliment de directrius curriculars, és una decisió que es pren a nivell de les autoritats educatives. Sovintegen les propostes que permeten analitzar els continguts, les activitats, la metodologia, i fins i tot els aspectes formals (des de la legibilitat fins el tipus de llenguatge emprat).

Segon, atesa la importància dels llibres de text en el context educatiu dels països del Sud, la UNESCO incorporà des de la seva fundació l'any 1946 l'elaboració de llibres de text com a part de la seva estratègia educativa, basada també des del principi en la promoció dels drets humans, tot fomentant la creació de llibres de text i fent periòdicament tallers que socialitzen diverses eines d'anàlisi, com pautes per a observatoris. Altres organismes internacionals també han elaborat directrius i recomanacions al respecte¹, i existeixen fins i tot actualment actuacions en marxa molt ambiciosos (i polèmiques) com l'elaboració d'un manual amb narratives compartides per la conflictivitat als Balcans. Tot plegat permet dir que la UNESCO, com es pot comprovar al seu web, considera que els manuals i materials didàctics "ben concebuts transmeten conceptes i competències que fomenten la pau, els drets humans i el desenvolupament sostenible", en particular en el camp de l'educació per la pau i el treball per la comprensió internacional².

Tercer, des dels anys setanta, la revisió de llibres de text, sobretot després d'un primer informe, es focalitza en una anàlisi, constructiva i en clau positiva, adreçada a millorar els productes, amb pautes de lectura molt senzilles.

L'instrument que s'analiza en aquest número és el paper de l'anàlisi crítica, constructiva, de manuals i de llibres de text, com a part objectiva de l'educació per la pau. Una eina que en exigir treball amb els autors dels manuals i les editorials ofereix oportunitats pel treball conjunt i el teixit de complicitats entre especialistes en pau i desenvolupament, professorat, autors i editorials, autoritats educatives, pares, i en general comunitat educativa (inclosos els alumnes) en la recerca d'assolir millors competències.

Una feina de ben segur modesta, pensaran alguns. Tanmateix, segur que molt eficaç, perquè com recordava Isaiah Berlin, "només podem fer allò que es pot fer, però això cal fer-ho inel·ludiblement".

1. Vegeu, per exemple, Council for Cultural Co-operation (1995), *Against bias and prejudice: The Council of Europe's work on history teaching and history textbooks*, Consell d'Europa, Estrasburg. Vegeu també: Stobart, M. (1989) *Fifty Years of European Co-operation on History Textbooks: The Role and Contribution of the Council of Europe*. *Internationale Schulbuchforschung* 21, 147-161.

2. Vegeu <http://www.unesco.org/new/es/education/themes/strengthening-education-systems/languages-in-education/textbooks-development/>.

SUMARI

EDITORIAL	1	ENTREVISTA	10
EN PROFUNDITAT	3	TRIBUNA	12
INTRODUCCIÓ	2	Les morts violentes per arma de foc al Brasil.....	12
Anàlisi dels llibres de text de ciències socials des d'una perspectiva de pau	2	La psicologia de Corea del Nord	13
ARTICLES CENRALS	3	RECOMANEM	14
Del caràcter científic i del caràcter ideològic de les Ciències Socials.....	3		
Com parlar de les guerres a l'aula.....	4		
La cultura de la pau dins l'aula.....	5		
La construcció de la pau en l'assignatura d'educació per a la ciutadania i els drets humans: principals indicadors	6		
PER SABER-NE MÉS	8		

EN PROFUNDITAT

INTRODUCCIÓ

Anàlisi dels llibres de text de ciències socials des d'una perspectiva de pau

Cécile Barbeito i Míriam Acebillo

Investigadores i educadores per la pau

A partir d'un suggeriment de les I Jornades del moviment per la pau català celebrades a Barcelona al novembre de 2009, l'ICIP ha impulsat una investigació sobre els valors promoguts pels llibres de text catalans, començant pels llibres de text de ciències socials de 4t d'ESO.

La recerca vol contribuir a l'objectiu general de facilitar la incorporació en els llibres de text dels criteris d'educació per la pau i ha estat duta a terme per un equip configurat per professorat d'història i per educadores per la pau. A la vegada, ha inclòs un procés dialèctic amb professorat de 4t d'ESO, autores i autors, i editorials d'aquest llibres, s'ha plasmat en l'Informe *Anàlisi dels llibres de text de ciències socials des d'una perspectiva de pau* (Quart d'ESO, 2008-2011)

Tal i com recull el currículum oficial català, les ciències socials "han de facilitar el desenvolupament de la consciència ciutadana de l'alumnat", fet que suposa, com detalla l'informe, educar en els valors i les actituds de la pau, la solidaritat, el respecte a la diversitat i als altres. D'acord amb aquests valors, i en coherència amb la Declaració i Programa d'acció per a una Cultura de Pau promoguda per les Nacions Unides, la recerca s'ha fixat en sis àmbits temàtics: 1) pau i conflicte; 2) pobresa i justícia social; 3) gènere; 4) diversitat; 5) medi ambient; i 6) democràcia i drets humans. S'han analitzat, també, les metodologies proposades pels llibres de text.

L'anàlisi ha permès identificar que si bé alguns àmbits queden prou bé reflectits, com és el cas de conflicte social i pobresa (es mostra la visió de les classes més pobres, i la seva mobilització per tal d'aconseguir canvis en la seva situació), i de democràcia i drets humans (es descriuen amb detall diferents formes polítiques, i corrents ideològics alternats), d'altres temes són incorporades de manera desigual o queden invisibles.

En la perspectiva de gènere i la diversitat, s'aprecien esforços per tractar els temes de forma específica (en el cas de les dones), i des del respecte a la diferència, però s'identifica la necessitat de transversalitzar aquestes perspectives

en els llibres (així, per exemple, les dones són invisibles en massa moments de la història, o s'utilitza massa vegades un punt de vista eurocèntric).

L'informe valora que els àmbits temàtics vinculats a la comprensió d'una banda, de pau, violència, conflicte, i de l'altra banda, de medi ambient són les menys incorporades pels llibres de text. Es detecta una falta d'incorporació en la matèria de les ciències socials de plantejaments arrelats en l'educació per la pau (en els llibres estudiats, per exemple, es descriuen moltes més experiències de violència i de guerres que de pau, o no sempre s'expliquen les causes i menys encara les conseqüències sobre les persones de les guerres). També la reflexió sobre la relació de l'activitat humana sobre el medi ambient és pràcticament inexistent. Pel que fa a la metodologia, amb el benentès que no han estat considerades les guies didàctiques que acompanyen als llibres, val a dir que les activitats proposades són principalment de tipus individual de comprensió lectora.

Aquestes observacions han permès formular una trentena de recomanacions. Entre les de tipus generals, es planteja, entre d'altres, la necessitat d'aprofundir sobre els reptes que suposa la incorporació del treball per competències en els llibres de text; d'aprofitar els documents per a transmetre una visió més crítica de la història o de revisar críticament els conceptes i expressions tradicionalment utilitzats a la historiografia. A més de les generals, l'informe aporta 25 recomanacions específiques als àmbits temàtics i al metodològic, com ara contemplar les conseqüències que les guerres, els models econòmics, els règims polítics, etc. tenen sobre la població, a banda dels efectes polítics.

Per tal d'emmarcar aquest informe sobre el grau en que els llibres de text de ciències socials de 4t d'ESO promouen els valors, les habilitats i les actituds de l'educació per la pau, aquest número del Per la pau, vol aprofitar i situar la seva anàlisi i conclusions en debats més amplis sobre historiografia i didàctica.

La secció central inclou un article d'en Jaume Botey, antic Professor del Departament d'Història Moderna i Contemporània de la UAB, que presenta críticament els corrents historiogràfics que s'han identificat en els llibres de text; seguidament, la Gemma Tribó, professora de didàctica de les ciències socials a la UB, reflexiona sobre quina didàctica de la història contribueix als valors de l'educació per la pau.

En un plànol més concret, el Joan Camós i l'Albert Marzà, ambdós professors de ciències socials de 4rt d'ESO, traslladen el debat a nivell d'aula i les metodologies que s'hi poden fer servir per a educar en valors. D'altra banda l'equip de la Universitat Ramon Llull dirigit per Maria Carme Boqué presenten les darreres investigacions que estan portant a terme en aquesta temàtica.

L'Entrevista a Steven Stegers, Coordinador d'EUROCLIO, l'Associació Europea d'Educadors/es d'Història, permet conèixer la iniciativa europea Historiana, i les conclusions a les que han arribat sobre com ha d'ensenyar-se la història d'acord amb l'educació per la pau.

Finalment, la secció Per saber-ne més, facilita recursos per a ampliar tots aquests temes.

ARTICLES CENTRALS

Del caràcter científic i del caràcter ideològic de les Ciències Socials

Jaume Botey

Professor emèrit d'Història Contemporània a la UAB

L'informe *Anàlisi dels llibres de text de Ciències Socials des d'una perspectiva de Pau* (quart d'ESO, 2008-2011) és el primer resultat de l'observatori "Llibres de text i material educatiu" creat per l'Institut Català Internacional per la Pau en el marc de la Llei del Parlament de Catalunya de juliol de 2007.

És lloable la voluntat que la màxima instància política de Catalunya, el Parlament, vulgui ser informat i orientar els criteris que han de guiar els materials escolars. Efectivament, encara que el currículum com a pauta general surt del Govern, l'elaboració concreta deixa un ample espai de maniobra en mans de les empreses editorials i dels autors. D'altra banda, l'implícit reconeixement del caràcter que, de fet, té l'educació, és un fet polític.

No fem més que repetir una de les tesis importants de Freire: la naturalesa històrica i política del fet educatiu. I en conseqüència, així com cada "polis", cada poble, ha de poder debatre, decidir i materialitzar el seu projecte de societat,

que és un projecte polític, també ha de poder definir el projecte educatiu que vol pels seus joves.

Aquesta dimensió penetra tots els aspectes de l'educació: model de gestió, recursos, etc. Però ho fa de manera especial en els valors que sustenten les Ciències Socials. El coneixement de l'entorn, del territori, de les seves riqueses i possibilitats, i el coneixement del passat, de les arrels, de les sotragades i dels èxits del col·lectiu del que formem part, són imprescindibles per construir una comunitat que vulgui construir el seu futur. Per això les Ciències Socials són un lloc privilegiat per a la transmissió de valors. Així fou considerat ja l'any 1857, a la Llei Moyano, la primera Llei d'Educació de l'Estat espanyol, quan aquesta va establir que la Història i la Geografia formarien part del "corpus" principal de les matèries que havien de cursar els estudiants.

Hem analitzat, doncs, el tractament que els llibres de text fan del concepte Pau. La Pau entesa no solament com absència de guerra o de violència física i en la dimensió militar, sinó la Pau en un sentit positiu i més ampli: la pau que brota de la justícia i del desenvolupament humà harmònic d'una societat, en referència al conflicte social com una de les principals causes de la violència estructural d'una societat; la pau en el sentit polític de convivència democràtica i respecte als drets humans; la pau des de la perspectiva de gènere; la pau resultant de considerar la diversitat cultural, ètnica i lingüística com una riquesa, i la pau amb la naturalesa, fruit de l'estima al medi ambient i que preveu un creixement sostenible. Hem observat si el tractament de cada un d'aquests aspectes respon a criteris científics i objectius, explicats amb rigor. Fer-ho així, amb elements contrastats i crítics, sense sectarismes, suposa ja una explicació impregnada de valors.

El resultat de l'anàlisi és que, en general, els llibres de text editats a Catalunya són uns bons instruments en l'educació per la Pau. D'altra banda, editorials i autors s'han de sotmetre al marc del "currículum" que prové del MEC i de la Conselleria. Es tracta d'un condicionant important perquè a vegades els criteris del "currículum" poden no coincidir amb els criteris que els autors voldrien. Per exemple, en aquests currículums encara hi ha un excessiu pes de la cronologia, del model de la historiografia positivista que fa de les elits polítiques, econòmiques o militars les protagonistes principals de la història, o són predominantment eurocèntrics.

Malgrat aquests condicionants cal ressaltar en els nostres llibres

- a. un alt grau d'objectivitat, de rigor historiogràfic i alhora de compromís amb els valors en cada un dels sis apartats, eliminant els continguts patriòtics o mitològics. No calen moralismes superposats. Els judicis morals apareixen en la comprensió del que va passar.
- b. ressalta un notable esforç en l'equilibri entre el necessari domini de la cronologia i alhora la necessària explicació de les causes dels conflictes, així com l'equilibri entre la lectura de la història vista des de les elits i la història vista des de la base o classes populars.
- c. finalment es valora també positivament l'equilibri entre els continguts i l'instrumental didàctic que ha d'incloure tot manual: gràfics, mapes, exercicis, utilització de les noves tecnologies, etc.

Aquestes valoracions positives no amaguen els aspectes crítics que s'han trobat i que es posen de manifest a l'informe. Per obviar-los en futures edicions es fan una sèrie de recomanacions per a cada una de les dimensions de Pau que s'han considerat. Seria desitjable que tant administracions com editorials i autors les tinguessin presents.

Aquest informe és una petita part de l'esforç que l'administració ha de fer a fi d'anar construint materials educatius amb criteris fiables i contrastats. La societat en general, empreses, autors, professionals de l'educació, el sistema educatiu en la seva globalitat també ha d'aportar-hi els seus criteris. Es tracta d'un procés col·lectiu de creació de complicitats sense les quals no serà possible l'objectiu que preteníem: l'educació per la Pau en el context més ample de construir la "polis", fer "ciutadans".

Com parlar de les guerres a l'aula

Gemma Tribó

Professora de didàctica de les ciències socials a la Universitat de Barcelona

L'educació per la pau planteja la urgència de parlar de les guerres a l'aula d'història per ajudar als nois i noies a aprendre a pensar històricament, a adquirir consciència històrica, i sensibilitzar-los a favor dels valors pacífics en la resolució dels conflictes.

En el món tant complex i divers que ens ha tocat viure, pensar històricament vol dir dotar als nois i noies d'instruments intel·lectuals, cognitius i emocionals per què a través de la comprensió del temps històric, entenguin la tensió ètica que hi ha entre el passat, el present i el futur, i així aprenguin a situar el seu temps personal dins el temps social i aquest dins el temps històric compartit amb tota la humanitat. Dit d'altra manera, es tracta que els nois i noies prenguin consciència que el passat ha determinat el nostre present, i que les accions individuals i col·lectives del present condicionaran el

futur de la humanitat.

Per educar per la pau ens cal parlar de les guerres i, encara avui, a les aules d'història es parla poc de les guerres del segle XX. Una qüestió prèvia és que hauríem de ser capaços de portar a l'aula les actuacions següents, que sintetitzen reflexions d'autors diversos (A. Bastida, R. Grasa, P. Cascón, etc.).

- Desfer el tabú de la guerra i parlar-ne obertament per educar per la pau.
- Analitzar les causes de les guerres i específicament les de la guerra civil espanyola.
- Fer balanç de les conseqüències i de l'impacte dels conflictes bèl·lics.
- Mostrar vies de solució no violentes dels conflictes des de la metodologia socio-afectiva.

Per evitar guerres cal reconèixer-les, explicar la seva inutilitat i el sofriment que provoquen, i recordar constantment que el segle XX entre les dues guerres mundials i la guerra civil espanyola es varen produir 80 milions de morts directes i que, globalment, els morts derivats d'aquests conflictes bèl·lics sobrepassen els 100 milions. A Catalunya, ens cal encara superar la visió manipulada que els vencedors de la guerra civil espanyola varen divulgar durant quaranta anys de dictadura, cal treure de l'oblit la cruel i sagnant guerra entre germans que ha condicionat i que condiona el nostre present. És necessari recuperar la diversitat de memòries sobre la guerra però, sobretot, recuperar la memòria dels vençuts. També cal fer una bona gestió de la memòria democràtica per reforçar els valors de la democràcia i de la pau; construir els llocs de la memòria que siguin necessaris; i evitar caure en la revenja o en el victimisme.

En història, i en totes les disciplines, la informació és necessària per a construir coneixement, però no és suficient. La informació és el pas previ a l'anàlisi i a la interpretació que ens faciliten l'organització conceptual i aquesta és la que ens permet entendre què passa a la societat. En el cas de les guerres el que ens cal és esbrinar-ne les causes i els processos que les han desencadenat, per passar a conèixer el seu desenvolupament i, finalment, el seu desenllaç i les conseqüències destructores i cruels que comporta tota guerra. És necessari ordenar els fets de manera temporal i construir la seqüència causes / esdeveniments / conseqüències per processar correctament la informació i construir coneixement històric: així els nois i noies aprenen a pensar històricament, aprenen a relacionar fets i situacions, i a organitzar estructures cognitives i conceptuals que fan comprensible la informació

No oblidem que, també en parlar de les guerres, cal treballar continguts d'història social, que faciliten als alumnes la seva identificació amb persones senzilles i anònimes i amb els processos històrics que han de viure. Es tracta d'investigar a l'aula temes relacionats amb la vida quotidiana, allò que uneix les persones, temes que poden ser viscuts per qualsevol de nosaltres i no només grans moments èpics, polítics o militars, que ens acosten a grans personatges allunyats de la gent corrent. Obviament, cal reconèixer els governants i militars que varen protagonitzar els fets més rellevants d'una determinada guerra, però possiblement serà a través de les vivències d'un soldat, d'un nen de la guerra, d'un refugiat o d'una mestressa de casa com podrem captar les conseqüències de la guerra i la postguerra en la gent senzilla (la fam, la por, l'arribada de desplaçats i refugiats, les malalties i la malnutrició, els bombardeigs a la població civil, etc.).

La cultura de la pau dins l'aula

Joan Camós i Albert Marzá

Membres de l'Observatori de llibres de text de l'ICIP Professors de Ciències Socials a l'ESO

Que el camí de la cultura de pau és ple de dificultats és un fet que no es discuteix. És difícil fer-hi front amb èxit en una societat que, tot i fer una valoració positiva de paraula, defensa, a la pràctica, uns plantejaments que en són ben llunyans.

Aquestes dificultats també es produeixen quan intentem traslladar dins de l'aula la perspectiva de la pau en les diverses matèries del currículum.

L'Observatori de llibres de text de l'ICIP ha estudiat una matèria, Ciències Socials, en un nivell educatiu, 4t d'ESO. El fet que el currículum plantegi desenvolupar, en l'últim curs de l'ensenyament obligatori, la història contemporània, període molt destacat per la quantitat i intensitat dels conflictes bèl·lics, fa d'aquest estudi un bon indicador dels reptes que la cultura de pau té en l'àmbit de l'educació formal.

El primer obstacle que trobem és el currículum que, tot i allunyar-se dels antics plantejaments en els quals el recurs de la memorització i l'enaltiment de les gestes militars eren a l'ordre del dia, continua exigint de l'alumnat absorbir una gran quantitat d'informació i segueix donant un paper rellevant als fets bèl·lics.

En això els llibres de text analitzats no contradiuen el que fa la societat en el seu conjunt: tant la producció audiovisual –pel·lícules i telesèries– com els pressupostos del Ministeri de Defensa mostren una inclinació manifestament favorable a la cultura de les armes i a la utilització de la violència. I encara sort que els llibres de text editats en català –que és allò que hem analitzat– en general plantegen buscar les causes dels fets i reflexionar-hi, aspectes que la nostra societat no sol promoure.

Ni el currículum ni els textos amb els quals treballa el professorat són sensibles a la cultura de pau o ho són en un grau baix. L'exclusió de certs temes, relegar-ne d'altres a les parts secundàries dels textos o la utilització d'un llenguatge inadequat fan que, tot i les millores si ho comparem amb anys enrere, l'enfocament del conjunt és lluny de promocionar una cultura de pau entre l'alumnat.

Malgrat això, queda la possibilitat que el professorat opti per destacar allò que el currículum permet i els llibres han introduït. El problema és que no tot el professorat és receptiu a aquestes qüestions, per a les quals, a més, no han rebut formació específica, o, si ho són, no sempre troben prou suport entre els companys i companyes de Departament o en el Claustre per arriscar-se a favor d'una perspectiva relativament nova, la de la pau, enfront de la manera tradicional de desenvolupar la matèria.

Ara mateix no hi ha cap prova externa de final de secundària que obligui a tractar segons quins continguts o a fer-ho d'una manera concreta. En l'horitzó, però, plana l'anomenada Llei Wert que podria complicar encara més la possibilitat d'un enfocament favorable a una cultura de pau per a les Ciències Socials de 4t d'ESO i per a la resta de matèries que, des del marge que els donen els respectius currículums, podrien fer-ho.

La llista de dificultats és llarga, per tant, ha de ser-ho, també, la de solucions. Caldria incidir en diversos aspectes per aconseguir un canvi de perspectiva pel que fa a l'ensenyament de les Ciències Socials a 4t d'ESO i al de les altres matèries i en tots els nivells: en la modificació del currículum, en la formació del professorat, en l'elaboració de materials alternatius que facilitin la feina dins de l'aula, etc.

És un repte complex i que caldrà realitzar a mig termini. Però les dificultats no són un obstacle insuperable. El que cal és tenir una determinació ferma per dur-lo a terme. El document elaborat per l'Observatori de llibres de text, *Anàlisi dels llibres de text de Ciències Socials des d'una perspectiva de Pau* (Quart d'ESO, 2008-2011), és una eina per aquest procés.

La construcció de la pau en l'assignatura d'educació per a la ciutadania i els drets humans: principals indicadors

M. Carme Boqué (Coord.), Mònica Albertí, Montserrat Alguacil, Elena Carrillo, Laura García-Raga, Mercè Pañellas i Cèlia Rosich

Universitat Ramon Llull i Universitat de València

No hi ha dubte de que l'educació per a la pau és, en si mateixa, una eina de construcció de cultura de pau (Brenes-Castro, 2004, Hutchinson, 1996). No obstant això, l'educació per a la pau dins l'educació reglada es fa amb timidesa i, generalment, gràcies al suport i al saber fer d'entitats del tercer sector que posen la seva expertesa al servei de les escoles¹. Aquesta valuosa col·laboració però, es duu a terme des del desequilibri que suposa una intervenció puntual i externa, viscuda molt sovint de forma lúdica i anecdòtica per l'alumnat i amb un recolzament certament millorable per part dels docents.

El projecte La construcció de la pau en l'assignatura d'Educació per a la ciutadania i els drets humans: principals indicadors² neix a l'empara de la Ley Orgánica de Educación (2006), que prescriu la implantació d'aquesta matèria en el currículum de les diferents etapes educatives obligatòries de l'Estat espanyol. Aquesta mesura, lluny d'esdevenir una resposta clara als reptes que comporta la convivència democràtica en les nostres societats plurals, incomoda aquells

sectors socials que, partint d'una concepció de persona i de societat arrelada en valors que es reivindiquen com a propis de l'esfera familiar, creuen vulnerats els seus drets o, fins i tot, temen l'adoctrinament d'infants i joves. I també desagradats els qui defensen que, si no s'acompanya de canvis en l'organització dels centres i en el context social, el veritable esperit de l'assignatura —educar per a la democràcia participativa i la construcció d'una cultura de pau arrelada en els valors humans— quedarà irremediablement limitat a un tractament de caràcter marginal (Bolívar, 2007, Jares, 2006). Un altre motiu de rebuig, força estès, el constitueix l'opinió que davant el baix rendiment del sistema educatiu cal invertir tots els esforços en l'ampliació i aprofundiment de les matèries instrumentals i de les competències bàsiques. Val a remarcar que la primera mesura presa per l'actual ministre d'educació fou la decisió d'eliminar les assignatures

de l'àmbit de l'educació per a la ciutadania i els drets humans del currículum oficial i, si no és possible, modificar-ne sensiblement el contingut.

Així doncs, si l'educació és un pilar fonamental en la construcció de la pau, tal i com ha mostrat abastament la UNESCO (1995) a partir del programa transdisciplinari "Cap a una Cultura de Pau" i les accions que se n'han derivat, ara tenim l'oportunitat i la necessitat de saber en quina mesura el tractament curricular de la pau és una via significativa i capaç de promoure la pau positiva, entesa com a justícia social, o lluny d'això, la relega a un segon terme fent-ne un tractament anecdòtic, difús i merament academicista que podria, fins i tot, provocar una predisposició inadequada en els infants³.

L'estudi ha consistit en fer una primera diagnosi de la implementació de l'assignatura d'Educació per a la ciutadania i els drets humans (en endavant EpC) a Catalunya, concretament a l'educació primària, des de l'òptica de la construcció de la pau. A tal efecte, s'han dut a terme dues recerques complementàries que han permès, en primer lloc, la construcció i validació d'un instrument avaluatiu de construcció d'una cultura de pau a través de l'educació —Indicadors de construcció de Cultura de Pau a través de l'Educació (ICCPE)— format per 4 principis i 8 estàndards (marc referencial) i 39 indicadors i 156 descriptors (marc instrumental) i, en segon lloc, l'aplicació de l'ICCPE a l'anàlisi de materials curriculars i de la classe d'EpC que proporciona un primer esbós de la recent introducció de l'àrea de ciutadania a l'escola. Com a conclusió general, la recerca evidencia la necessitat d'ampliar la presència de la cultura de pau als centres.

REFERÈNCIES

- Barbeito, C.; Caireta, M.; Vidal, C. *Avaluar projectes d'educació per la pau. Informe resum Bones pràctiques d'Educació per la pau en contextos de conflicte armat*. Barcelona: Escola de Cultura de Pau, 2008.
- Bolívar, A. *Educación para la ciudadanía. Algo más que una asignatura*. Barcelona: Graó, 2007.
- Brenes-Castro, A. "An integral model of peace education" dins L. Wenden (ed.). *Educating for a culture of social and ecological peace*. New York: State University of New York, 2004. p. 77-98.
- García Pérez, F.F. "Educar para la participación ciudadana. Un reto para la escuela del siglo XXI". *Investigación en la escuela*, núm. 68, 2009, p.5-10.
- Hutchison, F. P. *Educating Beyond Violent Futures*. London; New York: Routledge, 1996.
- Jares, X. R. *Pedagogía de la convivencia*. Barcelona: Graó, 2006.
- *Ley Orgánica 2/2006, de 3 de mayo, de educación* (LOE). BOE núm. 106 – [04/05/2006].
- UNESCO (1995). *Unesco's transdisciplinary project "Towards a culture of peace"*. 1995. [en línia] . <http://www3.unesco.org/iycp/> [Consulta: 17.04.2013].

1. Tanmateix, García Pérez (2009, 9) formula la següent crítica a les iniciatives educatives que es duen a terme des de l'educació no formal: puede dar lugar a que el desarrollo de dichas propuestas propenda a convertirse en una especie de escaparate del buen funcionamiento de las mismas, con el riesgo de simulacro que ello conlleva.

2. Aquest projecte ha rebut l'ajut de l'ICIP (Resolució de 10 de novembre de 2010, per la qual es resol la convocatòria per a la concessió d'ajuts a treballs de recerca en l'àmbit de la pau – RICIP 2010).

3. Aquest fet també l'han plantejat Barbeito, Caireta, & Vidal (2008, 17) quan constaten que, en els projectes d'educació per a la pau, sovint les activitats són essencialment lúdiques i no estan acompanyades d'una reflexió teòrica que permeti quedar-se amb algun contingut més enllà del joc. Altres vegades passa a l'inrevés, activitats bàsicament cognitives limitades a treballar conceptes i no emocions, actituds o comportaments, esdevenint així poc transformadores.

PER SABER-NE MÉS

Pàgines Web i blocs

De la gran quantitat d'informació que es pot trobar a la xarxa sobre l'educació per la pau n'hi ha molta amb recursos per a docents (tallers, jocs, dinàmiques, propostes...). Aquest tipus de pàgines es poden trobar en diferents idiomes i generalment ofereixen els recursos de manera gratuïta. El següent recull presenta algunes d'aquestes pàgines, i també dóna a conèixer alguns llocs web de programes d'educació per la pau de diferents organitzacions.

Podeu accedir a la secció de recursos web sobre educació per la pau a la versió en línia d'aquesta revista:
<http://www.icip-perlapau.cat/revista/numero-17-setembre-2013>

L'Escola de Cultura de Pau té un programa d'educació per la pau amb un ampli banc de recursos amb jocs i dinàmiques. (català, castellà i anglès)

La secció de recursos del lloc web de Fundipau ofereix diferents materials d'educació per la pau tant per docents com per investigadors.

El bloc Recerca per la pau té diferents recursos per a la recerca d'ESO i Batxillerat en temes de pau, drets humans i ciutadania global.

El portal Paula és una iniciativa per potenciar l'educació per la pau als centres educatius a través del suport a mestres i professorat. (català i castellà)

La col·lecció Tambali, d'Escoltes Catalans, ofereix diferents recursos per educar en valors.

EduAlter és una xarxa de recursos sobre educació per la pau, desenvolupament i interculturalitat. (català i castellà)

El Rebot és un lloc web dels Minyons Escoltes i Guies de Catalunya amb recursos educatius i pedagògics. Té una secció d'educació per la pau i el diàleg.

La Coordinadora d'ONG solidàries ofereix un centre de recursos que, entre altres coses, disposa de material per l'educació per la pau.

El Centre Aragonès de Tecnologies per l'Educació ofereix un catàleg d'activitats per la pau. (castellà).

La UNESCO té una important biblioteca de publicacions en temes d'educació. (castellà, anglès i francès).

L'ONG Mestres sense fronteres ha elaborat un programa d'educació per la pau. (anglès).

L'Associació Europea d'educadors d'història, Euroclio, ofereix un seguit de publicacions sobre ensenyament d'història al seu lloc web. També ha creat el portal Historiana, amb diferents recursos. (anglès).

La fundació Pret Rawat té un programa d'educació per la pau. (anglès).

L'In Factis Pax és una revista digital sobre l'educació per la pau. (anglès)

L'International Institute on Peace Education ofereix materials, reflexions i experiències en educació per la pau. (anglès).

Oxfam compta amb varis recursos per educar. Molts d'ells relacionats amb l'educació per la pau. (anglès).

L'organització Educators for Social Responsibility ofereix diversos recursos perquè els alumnes entenguin els esdeveniments que passen al món. (anglès).

La International Schools Association compta amb un directori de recursos sobre l'educació per la pau. (anglès).

Articles d'investigació, informes d'ONG i think tanks, i altres documents

A la xarxa també s'hi pot trobar diferents documents, articles d'investigació, articles acadèmics o informes d'ONG i think tanks amb contribucions importants en el camp de l'educació per la pau. Alguns d'aquests documents van dirigits a docents, altres són per acadèmics i investigadors. El següent recull agrupa alguns documents gratuïts sobre diferents àrees de l'educació per la pau:

El sindicat d'ensenyament USTEC ha elaborat una revista amb propostes didàctiques per educar per la pau.

El dossier "La música com a instrument d'educació per la pau", d'Alba Sanfeliu i Marina Caireta, proposa treballar diferents continguts d'educació per la pau a través de la música.

El Departament d'Educació de la Generalitat de Catalunya ha elaborat un document amb orientacions per a autores, autors i editorials de llibres de text titulat Equitat, Diversitat i Usos lingüístics als llibres de text.

El Sindicat Civil Internacional ha elaborat una guia de sistematització per formadors, educadors i professors amb recursos

pedagògics per la transformació social i l'educació per la pau.

L'Associació Catalana d'enginyeria Sense Fronteres ha editat un llibre titulat Integració de la Tecnologia per al Desenvolupament Humà en l'Ensenyament Secundari Obligatori.

La Federació Catalana d'ONG per la pau ha elaborat un estudi comparatiu de diferents llibres de text de tercer d'ESO a Catalunya

L'Observatori de llibres de text de l'Institut Català Internacional per la pau (ICIP) ha elaborat un anàlisi dels llibres de text de ciències socials des d'una perspectiva de pau (quart d'ESO, 2008-2011)

El document Educar en y para el conflicto, de Paco Cascón, ofereix reflexions i anàlisis sobre l'educació per la pau. (castellà).

El document "La expresión, el teatro y la educación para la paz. Complicidades y posibilidades", de Marina Caireta, reflexiona sobre la relació entre el teatre social i la psicopedagogia de l'expressió amb l'educació per la pau i el conflicte. (castellà).

L'ONG Amnistia Internacional ofereix una guia per educar sobre els drets humans a les escoles. (castellà).

L'article "Progresos y retos de la educación para la paz en Cataluña", de Cécile Barbeito i Marina Caireta, reflexiona sobre l'educació per la pau a Catalunya. (castellà).

La comissió d'educació ecològica d'Ecologistas en Acción ha elaborat un estudi del currículum ocult antiecològic dels llibres de text. (castellà).

La biblioteca del Centre de Professorat Algeciras – La Línia ha elaborat un document amb els materials sobre educació per la pau que té. (castellà).

El document Evolución de la educación para la paz, de Rafael Grasa, proposa un nou enfoc de l'educació per la pau per aquest mil·lenni. (castellà).

L'organització Community-based Institutes on Peace Education (CIPE) ha elaborat una guia per planificar l'educació per la pau. (anglès).

L'Elementary Teachers' Federation of Ontario (ETFO) té un document sobre educació per la ciutadania global. (en anglès).

El Consell d'Europa ha elaborat un document amb recomanacions en l'ensenyament d'història i en els llibres d'història després de les conferències i simposis que hi va haver entre 1952 i 1983. (anglès).

La UNESCO té una guia per revisar i fer recerca en llibres de text. (anglès).

Llibres disponibles a la biblioteca de l'ICIP

La biblioteca de l'Institut Català Internacional per la Pau (ICIP) és un centre especialitzat en temes de cultura de pau, seguretat i conflictes. El fons de la biblioteca és de lliure accés per a qualsevol persona interessada en els temes de l'àmbit. Des de la biblioteca hi ha accés a una gran quantitat de d'informació digital sobre l'educació per la pau, entre la qual hi destaca el Journal of Peace Education, i també llibres en paper. A continuació us presentem un recull d'alguns d'aquests llibres:

Alonso, R.; Ros, A. 1=1. *Activitats per comprendre i combatre la desigualtat social*. Barcelona: Graó, 2009. Col. Tambali.

Alonso, R.; Ros, A. *Al·lucinant! Propostes educatives per fomentar una conducta crítica enfront el consum de drogues*. Barcelona: Graó, 2008. Col. Tambali.

Barbeito, C.; Caireta, M. *Jocs de pau: caixa d'eines per educar per una cultura de pau*. Madrid: Los Libros de la Catarata, 2008.

Bastida, A. *Desaprender la guerra: una visión crítica de la educación para la paz* Barcelona: Icaria, 1994.

Bastida, A. *Estat de la qüestió de l'educació per a la pau a Catalunya i a la resta de l'Estat Espanyol*. Barcelona: Generalitat de Catalunya, Departament d'Interior, Relacions Institucionals i Participació, Oficina de Promoció de la Pau i dels Drets Humans, 2010.

Cascón, P.; Martín, C. *La alternativa del juego [1]: juegos y dinámicas de educación para la paz*. Madrid: Los Libros de la Catarata, 2004. Col. Edupaz.

Comins, I. *Filosofia del cuidar: una propuesta coeducativa para la paz*. Barcelona: Icaria, 2009.

Fundación Arigatou. *Aprender a vivir juntos: Un programa intercultural e interreligioso para la educación ética*. Ginebra: ATAR Roto Presse, 2008.

Gili, S. *Vivint el medi: Recursos per conèixer i interaccionar amb l'entorn des de l'educació ambiental*. Barcelona: Graó, 2009. Col. Tambali.

Haavelsrud, M. *El Poder de la educación: aprendizajes para vivir en libertad*. Madrid: Arena, 2010.

Iglesias, C. *Educar pacificando: una pedagogía de los conflictos*. Santiago: Ibérica, 2007.

- Lederach, J. *El abecé de la paz y los conflictos: educación para la paz*. Madrid: Los Libros de la Catarata, 2000.
- Martínez, A.; Ardila, C. *El presente: donde todo es posible*. Bogotá: Impresol, 2008.
- Pericles, P; Wright, B (ed.). *Critical issues in peace and education*. New York: Routledge, 2011.
- Sáez, P. *Guerra y paz en el comienzo del siglo XXI: una guía de emergencia para comprender los conflictos del presente*. Madrid: CIP-FUHEM. 2002.
- Seminario de educación para la paz. Asociación pro derechos humanos. *La alternativa del juego [2]: juegos y dinámicas de educación para la paz*. Madrid: Los libros de la Catarata, 2004. Col. Edupaz.
- Seminario Galego de Educación para a Paz. *Educar para desaprender la violencia: materiales didácticos para promover una cultura de paz*, Madrid: Los Libros de la Catarata. 2005.
- Triobó, G. (coord.). *Fem memòria, construïm el futur: eines educatives per a la comprensió del temps històric i la recuperació de la memòria històrica*. Barcelona: Graó, 2010. Col. Tambali.
- Zabala, M. *Pim, pam, pau!: eduquem per la pau: idees i activitats per a educadores i educadors crítics*. Barcelona: Graó, 2011. Col. Tambali.

ENTREVISTA

10 preguntes a Steven Stegers, Senior Manager d'EUROCLIO – Associació Europea d'Educadors d'Història

Xavier Alcalde

Tècnic de l'Institut Català Internacional per la Pau

Parlem amb Steven Stegers, de l'Associació Europea d'Educadors d'Història. Ha contribuït a projectes que promouen la història d'una forma innovadora i responsable, així com l'educació ciutadana als Balcans, al Càucus, a l'Europa Central i a la regió Euromediterrània. És també el coordinador general d'Historiana, un programa d'educació internacional sobre la història i el patrimoni d'Europa (www.historiana.eu). És llicenciat en psicologia social i organitzacional per la Universitat de Leiden i ha realitzat investigacions al Departament d'Història de la Universitat de Georgetown, a Washington D.C.

Què és Euroclio?

Euroclio és una xarxa d'educadors d'història. Fem servir el terme 'educador' perquè és més ampli. De fet, inclou tot l'ensenyament del passat, ja sigui formal, informal o no formal, a escoles, universitats, etc. Inclou els professors, però també els historiadors. Es tracta d'una organització no governamental internacional sense ànim de lucre.

Enguany celebren el 20è aniversari de la xarxa. Quins han estat els reptes més importants i de què esteu particularment satisfets?

Quan va caure el mur de Berlín es va veure la necessitat de repensar la història i el seu ensenyament. Varem començar amb 14 associacions nacionals i la xarxa s'ha anat ampliant, arribant avui a una plataforma de gairebé 50. A Europa Occidental sovint es tractava d'enfortir les xarxes nacionals dels ensenyants d'història, però a Europa Oriental en molts casos hem hagut de facilitar-ne la creació, perquè no n'hi havia. Pel que fa a projectes concrets, un dels que ha tingut més èxit és sobre els Balcans. Varem treballar amb professors d'història de Sèrbia, Croàcia i Bòsnia i varem produir llibres de text comuns que hem traduït a les llengües locals i que avui s'utilitzen als tres països.

Pel que fa als reptes, és sempre més difícil crear una xarxa que aconseguir fons per a projectes concrets. En el cas de la història, es tracta a més d'una matèria molt sensible i freqüentment massa polititzada. Tot i això, la necessitat d'una xarxa com Euroclio no és sempre auto-evident i sovint cal fer pedagogia per explicar la importància de fomentar l'esperit crític a l'hora de conèixer i valorar el passat.

Quines són les eines que tenen un potencial més gran a l'hora de millorar l'efectivitat de l'ensenyament d'història?

Quant a les noves tecnologies hi som molt partidaris. Hem creat una metodologia pròpia 'Historiana', que ha d'ajudar a pensar noves narratives. Ara bé, l'ús d'internet per l'ensenyament de la història pot tenir una vessant negativa si simplement el fem servir per simplificar els fets, quedant-nos amb dates i alguns noms propis, perdent de vista el context i donant la

sensació d'una falsa linealitat que la història mai té. En general, aconsellem sempre allunyar-nos de la narrativa i animar als estudiants a que vagin a les fonts primàries, que cerquin les evidències i vegin que no només hi ha una veritat. Llavors serà quan podran crear les seves pròpies interpretacions. La clau és que es facin les preguntes correctes i que siguin capaços de vincular la història local amb la història mundial. En aquest sentit, apostem també per la interdisciplinarietat, incloent l'aprenentatge d'idiomes com un aspecte essencial per entendre la història, per exemple.

De quina manera pot ser útil Euroclio per tal de desenvolupar una perspectiva de pau a l'ensenyament d'història?

Ens agrada cooperar amb el pacifisme, de fet, això està explícit a la nostra missió. Des del moment en que ens interessa centrar-nos en societats amb un passat de divisió i amb històries conflictives, creiem que hi estem treballant. A més, com a xarxa coneixem els diferents actors que tracten aquest tema a cada país i podem posar en contacte a qui hi estigui interessat. Els nostres projectes ajuden a construir la confiança i a potenciar el diàleg.

Al treballar en contextos multiculturals i considerant que el vostre objectiu és produir materials que puguin ser fets servir per educadors de diferents nacions, quina és la vostra política lingüística?

En principi treballem en les grans llengües que, de facto, són llengües pont internacionals a les regions on treballem. És a dir, l'anglès i en alguns casos, el rus. Ara bé, sempre intentem traduir-ho tot a les llengües locals. En resum, som respectuosos amb les llengües minoritàries, però intentem tenir present la importància de la llengua com a eina de comunicació. En aquest sentit la llengua és un criteri a l'hora de seleccionar els participants en un determinat projecte.

Quin és el rol de l'estudiant en aquesta xarxa?

L'estudiant és el protagonista, donat que l'estimulem perquè cerqui les fonts i trobi la seva pròpia interpretació dels fets. A més, en els projectes pilot ens interessa molt la seva reacció. Hi ha també intercanvis escolars i, en general, no establim una diferència clara entre ensenyant i estudiant. Per exemple, molta de la gent que treballa al secretariat d'Euroclio són estudiants universitaris o de doctorat d'història. Per tant, és un àmbit on ambdues perspectives es solapen, fent un ambient més enriquidor que si aquestes estiguessin més separades.

En aquest sentit, com veieu la relació entre els historiadors i els professors d'història?

Entenem que es tracta de grups diferents, però on la barreja existeix i fins tot, creiem que ha d'existir. És a dir, la majoria d'historiadors treballen com a professors d'història i també la majoria dels professors d'història són historiadors. Si un historiador es dedica a fer llibres de text sense tenir experiència docent pot estar massa allunyat de la realitat de l'estudiant. Però si un professor d'història no està al cas de les darreres investigacions pot no estar oferint la màxima qualitat a la seva feina. Per tant, són col·lectius que han de treballar conjuntament. A nivell oficial, tenim molt bona relació amb l'associació internacional d'estudiants d'història. Des d'Euroclio intentem que no hi hagi tanta distància i per això incloem els historiadors entre els educadors d'història.

Creieu que hi ha prou comunicació entre els educadors d'història i els educadors per la pau?

La meua resposta seria que no. Però tampoc amb qui treballa la solidaritat, els drets humans, el desenvolupament sostenible o altres disciplines afins. Em dol reconèixer que massa sovint hi ha una certa competitivitat entre perspectives germanes, que haurien de cooperar molt més. Però també crec que estem en el bon camí. El fet que una institució com l'ICIP vulgui parlar d'aquest tema és un senyal molt positiu.

Quin consell li donaríeu a un jove llicenciat d'història que vol incloure una perspectiva de pau a les seves classes?

Li diria que intentés no promoure una única visió de la història i que cerqués la diversitat, mostrant que la història és sempre complexa i, per tant, que ha de deixar espai perquè els estudiants es puguin formar les seves pròpies opinions. Li diria que fugís d'interpretacions reduccionistes, tipus nosaltres vs. ells o víctimes vs. perpetradors i que intentés fer entendre tota la complexitat. Evidentment, és molt diferent fer educació per la pau en un entorn post-conflicte o en una societat que està encara enmig d'un conflicte violent. En tot cas, no crec que la història pugui ser neutral o objectiva i davant els perills de la instrumentalització de la història, considero que l'ensenyament de la història no està lliure de valors i això s'ha d'explicar als alumnes.

On veieu Euroclio d'aquí vint anys?

M'agradaria que haguéssim aconseguit enfortir encara més la xarxa. Veig que la tendència és ser cada cop menys europea i més global i això és positiu perquè vol dir que som també cada vegada menys eurocèntrics. D'altra banda, estem augmentant el nostre reconeixement per part d'institucions com la Comissió Europea o alguns ministeris d'educació. Crec que Euroclio tindrà cada vegada més visibilitat i que així podrem ajudar les xarxes nacionals d'educadors d'història que intenten promoure l'ensenyament de la història des d'una perspectiva crítica.

TRIBUNA

Les morts violentes per arma de foc al Brasil

Aritz García
Polítòleg

Davant les negociacions per assolir un tractat internacional respecte al comerç d'armes de foc, és interessant mostrar la situació al país més gran de l'Amèrica Llatina. Quines són les tendències en funció de l'edat, el territori, el color de la pell o la classe social dels brasilers?

Al Brasil el problema de les morts violentes per armes de foc es va agreujar de manera particular a finals dels anys 70 i a principis dels 80. Així, varem passar de 8.710 morts per arma de foc l'any 1980 a 38.677 morts l'any 2010. Això representa un augment d'un 346,5%, quan la població en aquest mateix període va créixer un 60%.

Quan desgranem les dades per tipus de mort violenta amb arma de foc trobem que els morts per accident van disminuir un 8,8% i els suïcidis van augmentar un 46,8%. El gran augment es produeix en els homicidis, un 502,8%. Si encara focalitzem més el nostre anàlisi observem que el gran augment s'ha produït entre els joves. Els homicidis de joves entre 15 i 29 anys van augmentar un 591,5%.

Un indicador diferent és la taxa de mortalitat per arma de foc (morts per cada 100.000 habitants). Aquí observem com aquest ha passat de 7,3 l'any 1980 a 20,4 l'any 2010, i la taxa entre els joves de 15 a 29 anys ha passat de 12,8 a 44,2. És interessant observar com aquesta taxa, que va arribar al seu màxim l'any 2003 amb 22,2 a la població en general i 46,5 entre els joves, va disminuir una mica posteriorment, i podria ser que s'hagués estabilitzat durant els anys següents, amb la campanya de desarmament. Tot i això, l'estudi de Mapa da Violência, Mortes matadas por armas de fogo¹, no s'atreveix a relacionar l'estabilització directament a la campanya perquè durant els anys posteriors hi ha oscil·lacions importants.

Aquest mateix estudi apunta a focus de violència en zones determinades:

- Nous pols de creixement interior. Zones d'alta inversió econòmica, que van atreure grans quantitats de població, que van desbordar els serveis públics de seguretat.
- Municipis de frontera. Situats als límits fronterers estratègics, on hi ha contraban d'armes, drogues i altres productes
- Municipis de l'arc de desforestació amazònica. On els *fazendeiros i mineradores* fan la seva pròpia "lleï", per damunt de la legalitat pública i el silenci de polítics còmplices, amb pràctiques violentes com el treball esclau, la "desocupació" de terres i extermini de comunitats indígenes o el tràfic il·legal de fustes tropicals.
- Municipis de turisme massiu. Situats a la franja costera, amb un turisme de cap de setmana, propers a grans ciutats com São Paulo, i que tenen uns elevats índexs de violència armada relacionats amb aquesta població de cap de setmana.
- Municipis de violència tradicional. Com el triangle de la "maconha" a Pernambuco o zones de clientelisme polític, fenomen anomenat "coronelismo", on els fazendeiros violents controlen estrictament la població.

A més d'aquests apunts per edat i territorials, també són importants les diferències de sexe i color de la pell. Així, trobem que el 93,3% dels morts per arma de foc són homes. A més, la meitat dels assassinats de gènere es realitzen amb arma de foc; de les 4000 dones assassinades cada any al Brasil, 2000 ho són per arma de foc.

I un altre apunt interessant és el del color de la pell, que pot anar en paral·lel al de la classe social. Els morts per arma de foc de negres l'any 2010 van ser el doble que els de blancs. Aquest procés de victimització pel color de la pell s'ha incrementat. Des que tenim estadístiques públiques dividides pel color de la pell² (2002), trobem que la relació de morts va passar de 9.710 blancs per 16.083 negres l'any 2001, a 6.503 blancs per 19.840 negres l'any 2010. La relació entre morts de blancs i negres, o victimització, que era, l'any 2001, del 65,8% més de negres que de blancs, va passar al 205,1% l'any 2010. Aquesta estadística s'accentua a estats com Alagoas o Paraíba on arriba al 1700%, estats on el "coronelismo" i la relació classe/color són més accentuats.

També cal assenyalar que el 72% de les armes de foc utilitzades en homicidis a Rio havien estat robades, i el 28% provenien del tràfic il·legal d'armes³.

I per últim cal destacar els possibles acords no públics amb grups criminals. En aquest sentit, els dos principals grups criminals són el Comando Vermelho a Rio i el PCC a São Paulo. A l'article *Vinte anos de PCC en São Paulo: o espaço entre governo e crime*, publicat a Le Monde Diplomatique Brasil, Gabriel de Santis Feltran⁴ apunta cap a l'acord/desacord entre el govern i el PCC per la reducció dels homicidis a São Paulo després del període de "guerra" de l'any 2006 i de l'últim trimestre de l'any 2012 a l'Estat de São Paulo. Aquesta reducció no s'observa a Rio, on sembla que els plans de pacificació mitjançant operacions espectaculars d'ocupació militar de les favelas a través de les Unitats de Policia Pacificadora només han traslladat els grups violents des dels morros del centre a les favelas de la perifèria en preparació de les olimpíades i la bombolla urbanística⁵.

1. Waiselfiz, Julio Jacobo. *Mortes matadas por armas de fogo. Mapade violencia 2013*. Centro Brasileiro de Estudos Latino-Americanos, FLACSO. Podéis encontrarlo en: http://mapadaviolencia.org.br/mapa2013_armas.php

2. Waiselfiz, Julio Jacobo. *A cor dos homicídios no Brasi. Mapa da violência 2012*. Centro Brasileiro de Estudos Latino-Americanos, FLACSO. Podéis encontrarlo en: http://mapadaviolencia.org.br/mapa2012_cor.php

3. http://veja.abril.com.br/idade/exclusivo/armas_fogo/contexto_armas.html

4. De Santis Feltran, Gabriel. *Vinte anos de PCC en São Paulo: o espaço entre governo e crime*. Le Monde Diplomatique Brasil, fevereiro 2013.

5. Machado Da Silva, Luiz Antonio. *O controle do crime violento no Rio de Janeiro*. Le Monde Diplomatique Brasil, fevereiro 2013.

La psicologia de Corea del Nord

Francesc Pont

North Korea Research Intern a Hanns-Seidel-Stiftung Korea

Més enllà de les anàlisis a què ens tenen acostumats periodistes, analistes i acadèmics experts en Corea del Nord, la psicologia del comportament ens pot ajudar a entendre millor què hi ha darrere de les paraules del règim de Pyongyang i, al cap i a la fi, què en podem esperar i quin és el millor camí cap a la pau. I és que sovint semblen oblidar que els nordcoreans, tant la gent corrent com els líders, són persones amb sentiments, motivacions i processos psicològics com els nostres.

El règim nordcoreà s'ha distingit històricament per saber sobreviure entre grans potències, tot jugant amb les seves desavinences per tal d'extreure'n el màxim profit, molts cops a través d'una «diplomàcia de la confrontació» farcida de provocacions verbals i militars que, malgrat que a simple vista pot semblar irracional, està molt lluny de ser-ho. Precisament una de les principals característiques d'aquesta peculiar estratègia és la capacitat per cridar l'atenció de l'opinió pública internacional, quelcom que Pyongyang està aconseguint amb escreix: mai hi havia hagut tantes persones buscant informació sobre Corea del Nord ni les seves amenaces havien capitalitzat les capçaleres dels apartats de notícies internacionals de diaris, ràdios i televisions durant tant de temps.

Diversos estudis empírics han demostrat que el cervell humà incorpora un mecanisme dissenyat per a donar prioritat a les males notícies: és el que normalment s'anomena instint de supervivència. De fet, el cervell humà respon ràpidament davant d'amenaques purament simbòliques: les paraules més carregades emocionalment atreuen més ràpidament l'atenció. És a dir, el cervell humà respon més ràpidament i amb més intensitat al concepte retòric de «guerra» que al de «pau». Encara que l'amenaça no sigui real, el sol fet de recordar les qualitats negatives del concepte ja activa totes les alarmes. Corea del Nord, un país petit i pobre, ha perseguit històricament aquesta notorietat a través de la por per a extreure concessions de les grans potències que l'envolten.

L'actuació de Corea del Nord té una segona vessant que també és de gran utilitat per al règim. Els humans tenim grans dificultats per a centrar-nos en dues tasques alhora: és a dir, si ens concentrem en un problema, a prioritat que donarem a la resta minvarà. Els dirigents nordcoreans són plenament conscients que, amb la histèria generada per l'actual escalada de tensió, aconsegueix desviar l'atenció d'un tema que sempre hauria de tenir la màxima prioritat: els drets humans a l'interior del país i les pèssimes condicions de vida de bona part de la població.

Després de presenciar amb preocupació els esdeveniments de la primavera àrab, l'elit dirigent sap perfectament que la millor forma d'evitar-ne una hipotètica propagació és evitant tant la intervenció de forces estrangeres —raó per la qual el règim ha desenvolupat un programa nuclear— com que els nordcoreans es vegin exposats a influències de l'exterior,

quelcom que seria molt més probable si la comunitat internacional centrés la seva atenció permanentment en la situació a l'interior del país. Desviar l'atenció, tant a fora com a dins del país, és una de les màximes prioritats del règim: de fet, aquesta dialèctica de la confrontació va normalment dirigida exclusivament al públic nordcoreà. El fet de generar la percepció que hi ha conflictes latents amb forces enemigues externes és una magnífica forma de minimitzar el conflicte intern i d'unir un poble fortament adoctrinat en un discurs ultranacionalista rere una causa comú.

Aquesta doble vessant estratègica ens condueix necessàriament al càlcul racional que fan els principals actors del règim nordcoreà, una elit política i militar que té com a principal objectiu seguir controlant la nació durant el màxim de temps possible. Tornant a la psicologia del comportament humà, sabem que els nostres cervells també estan programats per a donar molta més importància a les pèrdues i els fracassos que els èxits i als guanys. Hi ha una clara asimetria entre la intensitat de la motivació per a evitar pèrdues i els riscos que estem disposats a assumir per tal de maximitzar els guanys. Aquesta animadversió a les pèrdues és una poderosa força conservadora que afavoreix que els canvis siguin mínims i que fa que persones i institucions tendeixin a preservar l'*status quo*. Altrament dit, el que el règim de Pyongyang vol realment és la pau, no un conflicte en què el risc de perdre sigui massa gran per assumir-lo.

Malgrat tot, Corea del Nord ja no és només el fill malcriat que plora i crida molt però que, al cap i a la fi, no deixa de ser un nen entre adults: malauradament, gràcies a la capacitat nuclear i balística que posseeix, ha passat a ser un adolescent rebel, força més perillós que abans. Els dies en què la comunitat internacional podia ofegar el règim a base de sancions i aïllament, tot convertint-lo en un pària internacional, poden haver passat a la història. Abandonar la diplomàcia podria resultar extremadament perillós i contraproductiu per a tots els implicats.

La recepta, doncs, passa necessàriament pel diàleg i la negociació. Si Corea del Sud, Xina, Japó i els EUA volen garantir l'estabilitat i la pau al nord-est d'Àsia i, alhora, promoure el canvi econòmic, social i perceptual dins de les fronteres de Corea del Nord, han d'optar per una política que fomenti l'obertura progressiva del règim, encara que això impliqui fer concessions que inicialment resultin difícils d'empassar.

John Gottman, psicòleg expert en relacions de parella, ens dona les claus de la convivència entre humans: per tenir èxit a llarg termini, qualsevol relació hauria de centrar-se més en evitar els esdeveniments negatius que en buscar-ne de positius. Segons els seus càlculs, perquè una relació resulti estable i saludable, les interaccions positives haurien de ser com a mínim cinc vegades més nombroses que les negatives. Ha arribat l'hora, per tant, de negociar un tractat de pau multilateral, amb els Estats Units al capdavant, i de generar un clima que maximitzi les interaccions positives entre les parts actualment en conflicte.

RECOMANEM

Qatar: el país més ric del món

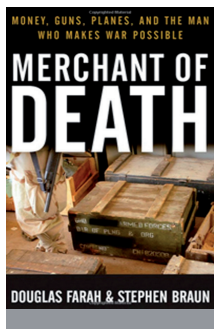
Sanromà Moncunill, Mòn. *Qatar: el país més ric del món*. Barcelona: Edicions de 1984, 2013.

En la geopolítica actual, Qatar és el gran desconegut i, alhora, l'actor més important dels que han aparegut en els darrers anys. Amb una diplomàcia intel·ligent i subtil, fent servir el poder suau dels diners i l'atractiu de la comunicació, probablement és l'estat del món que té una influència més desproporcionada des del punt de vista de la mida de la seva població.

El llibre tracta aquestes qüestions i moltes d'altres, des de pinzellades d'anàlisi sociològica sobre la vida dels habitants de l'emirat àrab fins a les condicions de vida del personal immigrant, en ocasions molt proper a un sofisticat sistema d'esclavisme modern.

Escrit en un estil fresc, però alhora rigorós, com a bona obra periodística fa servir les dades necessàries a cada moment. La situació que dibuixa és, però, inquietant. Entre línies, aquesta obra sembla avisar dels compromisos, sovint difícils d'equilibrar, que s'estan fent a la política internacional entre democràcia, creixement econòmic i respecte dels drets humans. D'alguna manera, l'autor ens interpel·la i fa que ens haguem de qüestionar coses que potser encara no ens havíem plantejat. En altres paraules, estem disposats a seguir el model de Qatar? (X.A.)

Merchant of Death

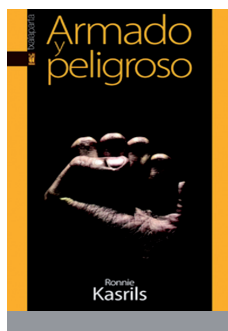
Farah, Douglas; Braun, Stephan. *Merchant of Death: Money, Guns, Planes, and the Man Who Makes War Possible*. New Jersey: Wiley, 2008.

Viktor Bout. El mercader de la mort. Una frase que va fer fortuna a la premsa. I a Nacions Unides. I a diferents sectors de la diplomàcia internacional. L'home que amb una flota d'avió més gran que la de diversos països de la OTAN, violava embargaments i venia armament a ambdues parts a desenes de conflictes armats. Sobre tot a Àfrica. Protegit pel govern rus, fins i tot el govern nord-americà hauria utilitzat els seus serveis. I mentre les ONG demanaven una campanya internacional per aconseguir un tractat internacional sobre comerç d'armes, el traficant d'armament més famós del cinema (pensem, per exemple, en El Senyor de la Guerra), seguia cultivant amistats entre els dictadors africans i acumulant una enorme fortuna personal.

Des de la fi de la Guerra Freda fins a l'actualitat, passant per les guerres dels Balcans, els genocidis africans, l'11S i les guerres a l'Afganistan i l'Iraq, a tot arreu sembla ser-hi la seva empremta. Els autors destaquen que va tenir la sort d'actuar en un moment en què les amenaces transnacionals no acabaven de ser considerades prou importants per uns serveis d'espionatge massa deutors del realisme de les relacions internacionals, que únicament considera els estats com a actors dignes d'atenció.

Aquest llibre, escrit per dos periodistes nord-americans experts en la temàtica i amb un currículum prestigiós s'endinsa en les dades disponibles per oferir-nos un retrat bastant fidel a la realitat, d'una figura esfereïdora, probablement el millor en la seva especialitat, en la seva professió. La mort. (X.A.)

Armado y peligroso

Kasrils, Ronnie. *Armado y peligroso*. Txalaparta, 2012.

Aquest llibre és essencial per entendre una bona part de la lluita contra l'apartheid i en bona mesura, complementa els ja clàssics 'Llarg camí a la llibertat' i 'Converses amb mi mateix' de Nelson Mandela. Perquè cal no oblidar que aquesta lluita existí simultàniament en molts fronts. Hi havia accions massives de resistència i desobediència civil no violenta, hi havia accions del boicot internacional en molts àmbits... però també hi havia la lluita armada. Ronnie Kasrils explica aquí les raons que el van portar a participar d'activitats de sabotatge i a passar bona part de la seva vida formant a activistes que prendrien part en in comptables accions armades.

És un llibre sincer, tot i que com no podia ser d'una altra manera, esbiaixat. D'una banda, els crims de l'apartheid se'ns descriuen amb tota la seva cruïda. D'altra banda, punts d'autocrítica hi són, però potser n'hi hauria d'haver més. Després del procés de pau a Sud-

àfrica, l'autor ocupà càrrecs de primera línia al govern per acabar dedicant-se al que sembla ser la seva vocació: la mediació i la transformació dels conflictes. Cal destacar que, com bona part dels activistes sud-africans contra la segregació al seu país, s'ha distingit en els darrers anys per criticar públicament les polítiques israelianes en aquest sentit, essent un ferm partidari de la campanya de boicot, desinversió i sancions. (X.A.)

La primavera àrabe: el despertar de la dignidad

Ben Jelloun, Tahar. *La primavera àrabe: el despertar de la dignidad*. Madrid: Alianza, 2011.

L'escriptor marroquí Tahar Ben Jelloun, reconegut amb el Premi per la Pau de l'Associació per a les Nacions Unides a Espanya (2006), demostra un cop més les seves habilitats com assaigista oferint-nos una nova visió de les primaveres àrabs: les revoltes que estan transformant l'Orient Mitjà i el Nord d'Àfrica des de finals de 2010.

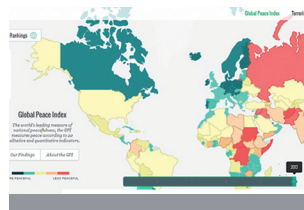
Amb *La primavera àrabe: el despertar de la dignidad*, Ben Jelloun es posa dins les ments de cada un dels dictadors àrabs que van haver de donar resposta a l'onada de protestes pacífiques que demanaven democràcia, un augment dels drets de la població, i millores econòmiques.

Escrit en un to lleuger, crític, i en ocasions irònic, l'escriptor marroquí revela a qui culpària

Ben Alí de les protestes, abans d'exiliar-se a l'Àrabia Saudita, o què devia pensar Mubarak mentre es produïen els greus enfrontaments que van causar 846 morts al país on havia governat durant 30 anys.

Sense oblidar-se del seu Marroc natal ni del paper que els països europeus han tingut en la consolidació d'alguns d'aquests dictadors -recordem les fotografies d'Aznar, Zapatero, Sarkozy o Berlusconi amb el dictador libi Gaddafi- Ben Jelloun presenta un relat directe que permet que tothom entengui que "arriba un moment que l'home humiliat es nega a viure de genolls i exigeix llibertat i dignitat, fins i tot arriscant la seva vida".(M.S.)

Global Peace Index 2013

<http://www.visionofhumanity.org/#/page/indexes/global-peace-index>

L'Institute for Economics and Peace acaba de publicar la setena actualització de l'Índex de Pau Global, un indicador que mesura el grau de pau de cada país. L'índex té en compte 22 factors, que van des del nivell de despesa militar fins a les relacions amb els països veïns o el percentatge de població a la presó.

Els resultats mostren que el món és un 5% menys pacífic que fa 7 anys, quan es va començar a fer aquest índex, a causa d'un fort augment del nombre d'homicidis. Europa és la regió més pacífica, ja que allotja 13 dels 20 països amb millor puntuació, incloent Islàndia, que està al capdamunt de la llista, i Dinamarca, que es troba en segon lloc.

Els tres països menys pacífics del món són l'Afganistan, en guerra des de l'invasió dels Estats Units, Somàlia i Síria, que ha perdut 87 posicions en els últims 7 anys. Líbia, recuperant-se de l'època Gadafi, ha estat el país que més ha millorat els resultats en relació a l'any passat.

L'Estat espanyol ha quedat en 27è lloc de 162, per darrere de Taiwan (26è) i Polònia (25è). L'Estat és avui una mica menys pacífic que el 2012, sobretot a causa de l'augment del nombre de manifestacions amb violència.

L'Índex de Pau Global és una bona eina que recomanem utilitzar per informes i investigacions. De fet, governs i organitzacions internacionals com Nacions Unides, el Banc Mundial o diverses ONG el fan servir habitualment.

M. S.

Rafael Grasa, President de l'ICIP
Tica Font, Directora de l'ICIP
Javier Alcalde, Coordinadores del número
Guifré Miquel, Coordinador de la revista electrònica
ComCom: Desenvolupament web

Han participat en aquest número:
Míriam Acebillo, Mònica Albertí, Javier Alcalde, Montserrat Alguacil, Cécile Barbeito, M.Carme Boqué, Jaume Botey, Joan Camós, Elena Carrillo, Aritz García Laura García-Raga, Rafael Grasa, Albert Marzà, Guifré Miquel, Mercè Pañellas, Francesc Pont, Cèlia Rosich, Mòn Sanromà, Steven Stegers, Gemma Tribón.